

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

*В.В. Пермякова, здобувач вищої освіти групи
Миколаївський національний аграрний університет*

У статті розглянуто наукові підходи щодо сутності понять «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність підприємств» України, виділено основні рівні конкурентоспроможності підприємства, проаналізовано принципи і положення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Досліджено структуру джерел фінансування підприємств сільського господарства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, конкуренція, джерела фінансування, рентабельність, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення конкурентоспроможність підприємств є однією з пріоритетних категорій ринкової економіки і характеризує можливість та ефективність пристосування підприємства до умов конкурентного середовища. Ключове положення в економіці України займають агропромислові підприємства. Це обумовлено тим, що аграрний сектор у структурі національної економіки займає вагомe місце. Тому проблема конкурентоспроможності аграрних підприємств на внутрішньому і на міжнародних ринках є актуальною як у сучасних умовах, так і в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і методологічні аспекти діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища відображені наукових працях І.Абрамової, А.Воронкової, Г. Гамеля, О. Віленчука, Д. Деми, П. Друкера, К. Ендруса, М. Єрмошенка, Ю. Іванова, Ф. Котлера, М. Мескона, А. Наумова, О. Пешкової, В. Пономаренка, М. Портера, К. Прахалада, О. Пушкаря, Д. Рікардо, Ю. Рубіна, А. Сміта, Р. Солоу, О. Смолянської, Ю. Смолянського, Р. Тихонова, Р. Фатхутдінова, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера й інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Однак, з врахуванням особливостей національної економіки, як теоретичні основи дослідження конкурентоспроможності підприємств, так і методи її оцінки вимагають більш комплексного аналізу та обґрунтування.

Постановка завдання. Проаналізувати конкурентні ситуації сільськогосподарських підприємств та джерел їх фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни в соціально-економічній політиці, які відбулися в Україні протягом останніх років, створили об'єктивні передумови для розвитку нових напрямів в економічній науці та практиці підприємств – менеджменту, маркетингу, інжинірингу, контролінгу тощо. Це відбулося шляхом калькулювання західних теоретичних розробок у вітчизняну теорію і практику, що вплинуло на визначення «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємства» різними науковцями і практиками.

Представники різних галузей науки виявляють інтерес до проблеми забезпечення конкурентоспроможності. З цих питань у світі щороку видаються десятки наукових праць, журналів, їх розробляють сотні наукових підрозділів, постійно

проводяться міжнародні та національні конференції, симпозиуми. І хоча механізм забезпечення конкурентоспроможності розроблений ще недостатньо повно, його теоретична, методологічна й практична значимість уже широко визнана, оскільки наука і практика відчувають потребу в нових ідеях.

Для формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах ринкової економіки необхідні: ретельний аналіз існуючих точок зору; критичне осмислення існуючих у світі підходів до конкурентоспроможності. Узагальнюючи сутність категорійного апарату в цій галузі дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на найбільш вдалі, на нашу думку, терміни, які характеризують відмінності конкретних категорій, наведені в табл.1.1.

Таблиця 1.1. Визначення термінів «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність підприємства» різними вченими-економістами

Автор	Визначення і трактування
Портер Майкл	<p>Конкурентоспроможність – це обумовлений економічними, соціальними та політичними факторами стан країни або окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках.</p> <p>Конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин, що присутні на ринку[1].</p>
Василенко В.О.	<p>Конкурентоспроможність – здатність організації домагатися своїх цілей в умовах ринку, на якому з аналогічними цілями діють інші підприємства.</p> <p>Конкурентоспроможність підприємства – можливість його ефективної господарської діяльності й її практичної реалізації в умовах конкурентного ринку[2].</p>
Должанський І.З.	<p>Конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку[3].</p>
Покропивний С.Ф.	<p>Конкурентоспроможність підприємства – означає його здатність до ефективної господарської діяльності та забезпечення прибутковості за умов конкурентного ринку. Тобто, конкурентоспроможність підприємства – це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції[4].</p>
Савчук О.	<p>Конкурентоспроможність – здатність у процесі суперництва досягати кращих результатів в деякій діяльності, сфері функціонування. Конкурентоспроможність підприємства повинна визначатися конкурентоспроможністю окремих видів продукції, яку воно випускає[5].</p>
Алексєєв С.Б.	<p>Конкурентоспроможність підприємства – це економічна категорія, яка дозволяє в умовах конкуренції представити на внутрішній і зовнішній ринок продукцію, яка з точки зору конкурентних переваг сприймається споживачем як краща за аналогічну продукцію конкурентів та дозволяє підприємству отримувати плановий дохід, реалізовувати стратегії конкурентної боротьби й забезпечувати виживання і бажане положення на ринку у довгостроковій перспективі[6].</p>
Дикань В.Л.	<p>Конкурентоспроможність – це особливе поєднання характеристик об'єкта, які визначають його місце в ієрархічній системі оцінок об'єктів, що до нього подібні[7].</p>

Аналізуючи представлені погляди на визначення понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємства», спостерігаються точки зору, які згруповані таким чином: по-перше, більшість авторів вважають, що конкурентоспроможність підприємств – це поняття, яке визначається і залежить від конкурентоспроможності товарів. По-друге, автори вважають конкурентоспроможність підприємств як результат ефективної господарської діяльності за умов конкурентного ринку. По-третє, автори розглядають конкурентоспроможність підприємства як комплексну порівняльну характеристику підприємства, яка відображає ступінь конкурентних переваг його діяльності над іншими підприємствами-конкурентами.

Р. Хейс, С. Уїлрайт і Д. Кларк виділяють чотири основні рівні конкурентоспроможності підприємства [8]:

✓ Керівництво підприємств першого рівня розглядає організацію управління як щось внутрішньо нейтральне. Свою роль керівники підприємства бачать лише в тому, щоб випускати продукцію, не піклуючись ні про які сюрпризи для конкурентів і споживачів. Вони упевнені в конструкції і технічному рівні своєї продукції, організації збуту і ефективності реклами. Такий підхід приносить успіх, якщо підприємство зуміє знайти свою ринкову нішу, яка убереже його від негайної конкуренції. Але якщо підприємство переростає нішу, йому неминуче доводиться вступати в конкурентну боротьбу з іншими виробниками і піклуватися про створення конкурентних переваг;

✓ Підприємства другого рівня конкурентоспроможності прагнуть до того, щоб їх підприємства повністю відповідали стандартам, встановленим їх основними конкурентами, - технічним прийомам, технологіям, методам організації виробництва ведучих підприємств галузі. Вони слідуєть тим же принципам і підходам в управлінні якістю продукції і працею, але деяким компаніям використання стереотипів не додає конкурентоспроможності, і в умовах загострення конкурентної боротьби вони від них починають відходити.

✓ Підприємства третього рівня конкурентоспроможності досягають успіху в конкурентній боротьбі, завдяки не стільки функції виробництва, скільки функції управління, якості, ефективності управління і організації виробництва в найширшому сенсі. Такі компанії на багато років випереджають своїх конкурентів;

✓ Підприємства четвертого рівня конкурентоспроможності кидають виклик будь-якому конкуренту по всьому світу в будь-якому аспекті виробництва або управління; це підприємства світового класу.

Кожне підприємство, яке виходить на ринок з власною продукцією, намагається досягти переваги над іншими підприємствами-конкурентами. Можливості підприємства у досягненні такої переваги визначаються таким поняттям як конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність відповідає таким принципам і положенням:

1. Конкурентоспроможність підприємства формується на основі впровадження нововведень, поліпшень та змін (реструктуризація).

2. Конкурентоспроможність підприємства стосується всієї системи створення цінностей – це весь набір видів діяльності, які взаємодіють у процесі створення, виробництва і реалізації продукції.

3. Конкурентоспроможність підприємства повинна постійно підтримуватися безперервним удосконаленням.

4. Конкурентоспроможність підприємства може забезпечуватися різними методологічними підходами і характеризується різноманітними способами досягнення.

5. Конкурентоспроможність підприємства забезпечується завдяки наявності конкурентних переваг, які формують конкурентоспроможність продукції.

6. Конкурентна перевага, що забезпечує конкурентоспроможність підприємства, може формуватись в різних площинах діяльності підприємства: менеджменті, маркетингу, логістиці, фінансовій діяльності, підприємстві, і реалізуватися за допомогою різноманітних методичних підходів.

7. Дослідження конкурентоспроможності підприємства передбачає ретельний розгляд всіх складових, елементів, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності підприємства.

Для виживання на ринку в умовах жорсткої конкуренції, підприємствам необхідно приділити увагу організації фінансування виробництва. Аналіз використаних джерел щодо формування фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки [9], дає можливість встановити, що структура джерел фінансування діяльності підприємств включає в себе як власні кошти, так і довгострокові та поточні зобов'язання та забезпечення (табл.1).

Таблиця 2. - Структура джерел фінансування підприємств сільського господарства

<i>Джерела фінансування</i>	<i>2015 р.</i>	<i>2017 р.</i>
Власний капітал, млн. грн.	163 932	275 304
частка,%	41,97	40,14
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	62 975,4	68 127,2
частка,%	16,12	9,93
Поточні зобов'язання і забезпечення	163 617	342 359
частка,%	41,89	49,92
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами і групами вибуття	83,3	54,9
частка,%	0,02	0,01
Всього	390 607	685 845
частка,%	100	100

Джерело: розраховано автором на основі [10]

Аналізуючи наведені дані, можна сказати, що загальний обсяг фінансових ресурсів сільського господарства постійно зростає, що свідчить про розширення обсягів її функціонування. Одночасно з цим структура джерел фінансування зазнає постійних змін. Наведені тенденції свідчать про зміну загальної структури джерел фінансового забезпечення аграрних підприємств сторону зростання рівня їх фінансової залежності від джерел фінансування ззовні.

У зв'язку з цим аграрні підприємства можуть використовувати такі форми фінансування, як:

1) самофінансування – на основі власних коштів, якщо їхня питома вага становить не менше 75–80%;

2) боргове фінансування – за рахунок залучених ресурсів та позик, якщо їхня питома вага не перевищує 55–60% загальної ресурсної бази;

3) змішане фінансування – частки власних та залучених фінансових ресурсів приблизно рівні.

Потрібно не забувати також про кредитне забезпечення. Сільськогосподарські підприємства все більше і більше потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів для оновлення технічного оснащення, будівництва нових об'єктів, запровадження інноваційних технологій. Через високі ризики цього бізнесу, низьку кредитоспроможність підприємств, низьку якість і ліквідність застави, яку підприємства можуть запропонувати банкам, а також через недосконалість механізмів законодавства, отримати кредити буває досить важко.

Показники рентабельності являються відносними характеристиками фінансових результатів та ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства. Вони дозволяють оцінювати результативність вкладених ресурсів(табл.3).

Таблиця 3. - Рентабельність сільськогосподарських підприємств України

Рік	Рентабельність сільськогосподарських підприємств, %		
	Уся діяльність	Рослинництво	Тваринництво
2003	37,3	98,3	22,2
2004	54,9	114,6	33,9
2005	99,3	206,5	76,1
2006	92,8	214,6	56,7
2007	45,8	123,2	15,7
2008	10,6	55,5	-16,5
2009	-11,2	29,7	-39,7
2010	-23,9	14,5	-54,3
2011	-28,3	-3,3	-49,9
2012	-22,1	8,0	-46,6
2013	9,0	30,8	-33,8
2014	5,0	35,8	-6,6
2015	-1,9	22,3	-19,8
2016	-0,03	41,7	-18,8
2017	12,6	20,3	-11,3

Джерело: за даними Державного комітету статистики України

Аналізуючи дані таблиці 3, слід зазначити про деякі позитивні зміни, що відбулися в 2009 р. – рентабельність продукції рослинництва зросла у 3,85 рази, збитковість тваринництва зменшилась на 17,5 %. У 2010 році показники рентабельності продукції виглядали набагато краще, ніж в 2008 – збитковість тваринництва зменшилась з 33,8 до 6,6 %, а прибутковість рослинництва зросла з 30,8 до 35,8 %. Щодо 2017 року то він характеризувався кращими результатами для тваринництва – збитковість зменшилась з -18,8 до -11,3 %, в рослинництві ж рентабельність зменшилась із 41,7 % до 20,3 %.

Висновки. Конкурентоспроможність аграрних підприємств України на сьогодні ще не можна назвати ефективною. Саме тому, на нашу думку, для збільшення конкурентних можливостей аграрному сектору необхідно: розвивати соціальну і ринкову інфраструктуру в сільського господарській місцевості; поліпшувати якість виробленої сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів; подолати невдалу інтеграцію науки та виробництва; розробити програму створення галузевих зон із виробництва найперспективніших видів продукції, яка має конкурентні переваги на світовому ринку; використовувати стратегічні технології й нові форми господарювання.

Інформаційні джерела

1. Портер М. Конкуренція. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2010. – 495 с.
2. Василенко Ю. В. Зовнішня торгівля України: чинники, моделі, тенденції / Ю. В. Василенко, Д. Ю. Василенко. – К., 2007. – 309 с.
3. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 384 с.
4. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: Навч. посіб. – КНЕУ, 2009. – 122 с.

5. Савчук О. Системний підхід до аналізу конкурентоспроможності промислового виробництва // Економіст. – М., 2011. – №12. – 61 с.
 6. Алексеев С.Б. Теоретические аспекты конкурентоспособности предприятий // Економіка:
проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 191: В 4 т. Том II.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2015. – 619 с.
 7. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия. – Х.: Основа, 2015.– 158 с.
 8. Хейс Р., Уилрайт С., Кларк К. Динамичное производство. – Нью-Йорк, 1988.
 9. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи : монографія / [І.В. Абрамова, О.М. Віленчук, Д.І. Дема та ін.]; за ред. проф. Д.І. Деми. – Житомир: ЖНАЕУ, 2016. – 364 с.
- Науковий керівник: Олійник Т.Г., к.е.н., старший викладач*